

Iz navedenega vidimo, da je pohorski granit nastal iz ponovnih intruzij, ki so se končale šele v mlajši geološki dobi. V začetku srednjega miocena so se erupcije še nadaljevale. Žile granita na Pohorju prodirajo torej kristalaste skrilavce, trijadne, kredne in deloma terciarne sedimente. Granit je vsaj deloma mlajši od sedimentov imenovanih formacij.

Zato pohorski granit ni „arhaiski“, ampak je vsaj deloma terciaren; pravtako so kristalasti skrilavci na Pohorju pretežno le posledica kontakta raznih kamenin z eruptivnimi masami. Ni pa izključeno, da je obstojal že pred erupcijo granita na mestu sedanjega Pohorja kak manjši del kristalnih skrilavcev kot učinek kake davne erupcije ali gorotvornih procesov. Pohorje je torej primeroma mlado pogorje, ne pa „arhaisko“.

Résumé: Das Alter des Granites im Pohorje. — Das Pohorje bei Maribor ist kein archaisches Gebirge. Das Granitmassiv, das anscheinend den Kern des Gebirges ausmacht, verdankt seine Entstehung zahlreichen zeitlich getrennten Intrusionen. Daß der Granit des Pohorje jünger ist als die ihn umgebenden kristallinen Schiefer, beweisen zahlreiche Granitgänge, die die Schiefer durchbrochen und gelegentlich Stücke von Gneis und Glimmerschiefer eingeschlossen haben. Granitgänge durchbrechen auch die Werfenerschiefer bei Pameče, die Dolomitfazies des Muschelkalkes bei Zreče und ebendort den Rudistenkalk der oberen Kreide. Kreidekalk wird ferner von Granitgängen durchbrochen bei Jesenkov vrh und beim Gehöfte Hribnik westlich von Ribnica. Es gibt sogar mehrere Fälle, in welchen tertiäre Eibiswalder-Schichten von Granitgängen durchbrochen werden, so z. B. an zwei Stellen bei Ribnica und an mehreren Stellen bei Ruše. Der Granit des Pohorje ist wenigstens teilweise tertiären Alters. Von einem „archaischen“ Granit kann da keine Rede sein.

ROMAN SAVNIK:

ŽIDJE V JUGOSLAVIJI.

(Z eno karlo v tekstu).

Prvo uradno ljudsko štetje v naši državi z dne 31. I. 1921 je med prvimi in najzanesljivejšimi viri za proučevanje njenih prebivalstvenih razmer. Zanimivo vprašanje, ki ga moremo na podlagi tu zbranega gradiva proučiti, je tudi stanje židovstva v naši državi. Iz statistike¹⁾ izvemo, da šteje Jugoslavija 64.159 Židov, ki predstavljajo 0,5% celokupnega prebivalstva. Da niso povsod enakomerno naseljeni, ima sicer svoj glavni vrok v zgodovinskih dejstvih; geograf si hoče ustvariti le sliko o sedanjem stanju in jo tolmačiti posebej iz vzrokov, ki temelje v prirodi in življenjskih pogojih in so zato tudi merodajni.

¹⁾ Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine, Sarajevo 1924. — Najnovejšo statistiko Židov v naši državi prinaša Jevrejski almanah za godinu 1925—1926. I. Godište, Vršac 1925 pp. 285—291. Ker pa so podatki za pojedine kraje očitno zaokroženi v prid Židom, se na ta vir nisem mogel ozirati.

Kot izrazito trgovsko-gospodarska kasta so raztreseni Židje predvsem po velikih mestih. O tem nas pouči sledeča preglednica, ki navaja absolutno in relativno število Židov v mestih s preko 20.000 prebivalci.

Mesto	abs. število	rel. Židov	Mesto	abs. število	rel. Židov
Beograd	4800	4·3 %	Senta	1318	4·3 %
Zagreb	5890	5·4	Maribor	63	0·2
Subotica	3881	3·8	Bifolj	2879	9·4
Sarajevo	7458	11·3	Vel. Bečkerek	1328	4·8
Ljubljana	97	0·2	Vršac	567	2·1
Skoplje	1886	4·6	Vel. Kikinda	524	2·0
Novi Sad	2594	6·6	Niš	537	2·1
Osijek	2683	7·8	Split	178	0·7
Sombor	1155	3·7	Skupaj	37 638	4·7 % povpr.

V mestih s preko 20.000 preb., kjer živi komaj $\frac{1}{15}$ (807.704 ljudi) celotnega prebivalstva, nahajamo torej 37.638 ali skoro $\frac{3}{5}$ vseh Židov naše države. S tem, da tvorijo povprečno 4·7 % meščanstva, so v teh mestih skoro desetkrat gostejše naseljeni kot v celi državi. Obenem pa tudi vidimo, da absolutno število Židov nikakor ne odgovarja velikosti mest, še manj njihova relativna številnost. Tako prednjači v obeh ozirih kot središče Židovstva Sarajevo, ki ga pa po relativni številnosti Židov skoro dosega še enkrat manjši Bifolj, na drugi strani pa zaostajajo Ljubljana, Maribor in Split daleč za drugimi kraji.

Vprašanje je tedaj, kje je naseljeno ostalo Židovstvo, v koliko je prodrlo v manjša mesta in kje tvori izven mest, v deželi sami, vsaj 0·1 % prebivalstva. Primeri Ljubljane, Maribora in Splita nas utrjujejo v domnevi, da je Židov drugje še manj, če jih je že tako malo v glavnih tržiščih. In res! V Sloveniji je izven Ljubljane in Maribora še 700 Židov — od teh 642 v Prekmurju — v Dalmaciji jih je 100 in v Črni gori, kjer za večja mesta ni tal, le 17.

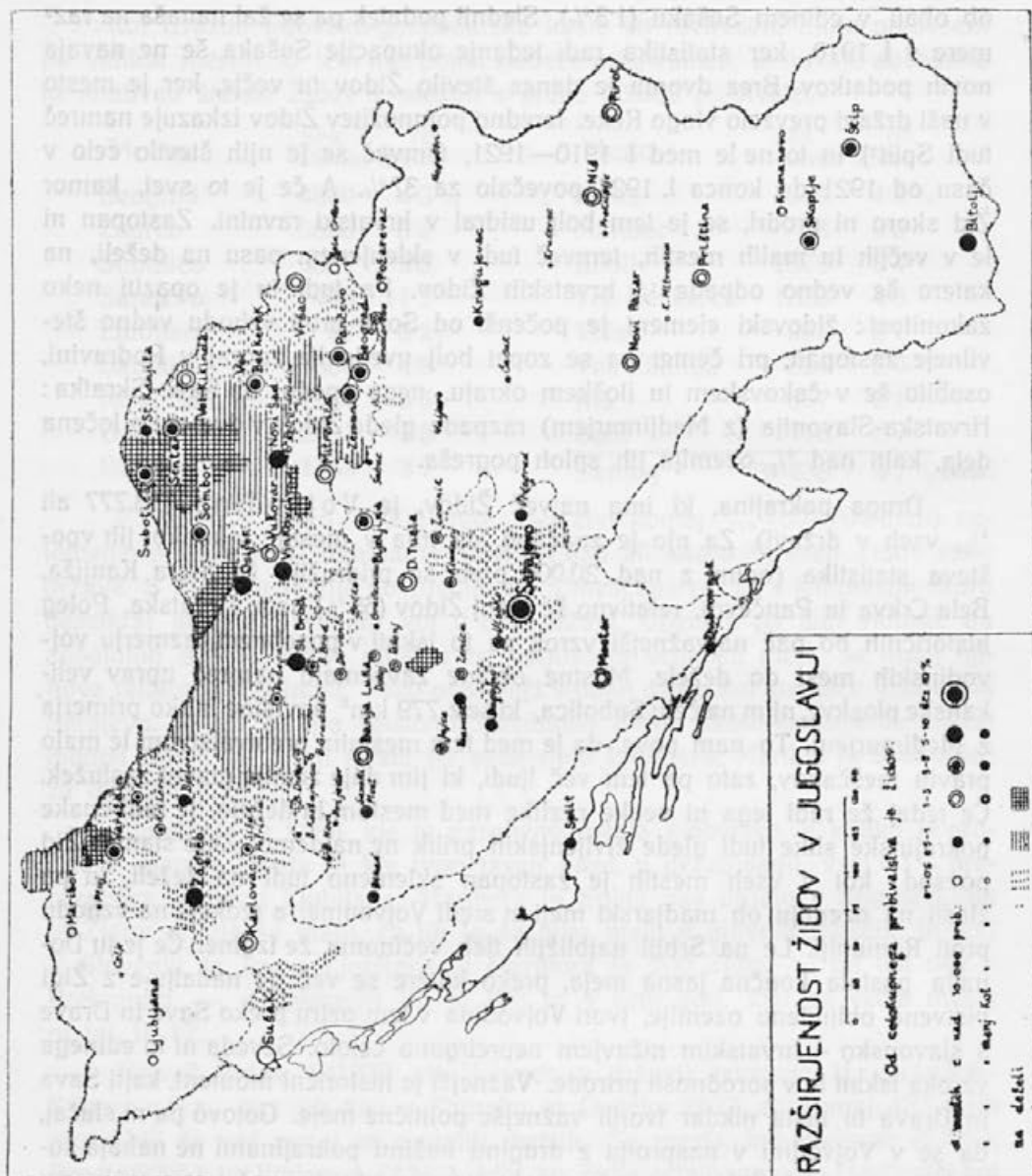
Največ Židov (20.338 ali $\frac{1}{3}$ vseh v državi) izkazuje Hrvatska-Slavonija. Ker jih živi v Zagrebu in Osijeku 8573 ali komaj 42 %, jih mora biti še več zunaj in v malih mestih. So mesta, kot Bjelovar (6·4 %), Brod (6·2 %) in Vinkovci (7·3 %), kjer so Židje relativno celo številnejši kot v Zagrebu, zraven pa pride še vrsta drugih krajev, kjer je sicer število Židov manjše, a še vedno znatno. Vsi ti kraji pa se nahajajo izključno v hrvatskem medrečju; v gorati primorski Hrvatski Židov takorekoč ni. Že Karlovac, ki ga obdaja močvirna ravan, izkazuje le še 1·3 % Židov, a Petrinja, ki leži že vstran glavne prometne črte, celo le 0·3 %. Tako so morfološke razmere v zvezi z življenjskimi pogoji tudi v tem primeru začrtale izrazito mejo. Jugozahodno od Save in Kolpe izgine židovska plast, javlja se le še otokoma in v neznatni meri v okraju Vrbovsko in Ogulin, nato pa jačje zopet

ob obali v edinem Sušaku (1,3%). Slednji podatek pa se žal nanaša na razmere v l. 1910, ker statistika radi tedanje okupacije Sušaka še ne navaja novih podatkov. Brez dvoma je danes število Židov tu večje, ker je mesto v naši državi prevzelo vlogo Reke. Izredno pomnožitev Židov izkazuje namreč tudi Split²⁾ in to ne le med l. 1910—1921, temveč se je njih število celo v času od 1921 do konca l. 1924. povečalo za 37%. A če je to svet, kamor Žid skoro ni prodril, se je tem bolj usidral v hrvatski ravnini. Zastopan ni le v večjih in malih mestih, temveč tudi v sklenjenem pasu na deželi, na katero še vedno odpade $\frac{1}{3}$ hrvatskih Židov. Pa tudi tu je opaziti neko zakonitost: židovski element je počenši od Sofle proti vzhodu vedno številnejše zastopan, pri čemer pa se zopet bolj uveljavlja zgoraj v Podravini, osobito še v čakovskem in iloškem okraju, nego spodaj ob Savi. Skratka: Hrvatska-Slavonija (z Medjimurjem) razpade glede Židov v dva ostro ločena dela, kajti nad $\frac{2}{5}$ ozemlja jih sploh pogreša.

Druga pokrajina, ki ima največ Židov, je Vojvodina (18.777 ali $\frac{3}{10}$ vseh v državi). Za njo je značilno, da ima v mestih, v kolikor jih vpoštevava statistika (onim z nad 20.000 preb. se pridružijo še Stara Kanjiža, Bela Crkva in Pančevo), relativno še manj Židov (65%) nego Hrvatska. Poleg historičnih bo pač najvažnejši vzrok za to iskati v posebnem razmerju vojvodinskih mest do dežele. Mesne občine zavzemajo namreč uprav velikanske ploskve, njim na čelu Subotica, ki se z 779 km² površine lahko primerja z Medimurjem. To nam pove, da je med tem mestnim prebivalstvom le malo pravih meščanov, zato pa tem več ljudi, ki jim daje zemlja glavni zaslužek. Če tedaj že radi tega ni velike razlike med mestom in deželjo, je radi enake pokrajinske slike tudi glede življenjskih prilik ne najdemo. Zato stanuje Žid povsod: kot v vseh mestih je zastopan sklenjeno tudi na deželi, tu pa zlasti na ozemlju ob madjarski meji in sredi Vojvodine, a redkeje na vzhodu proti Romuniji. Le na Srbiji najbližjih tleh večinoma že izgine. Če je tu Donava postala končna jasna meja, preko katere se več ne nadaljuje z Židi bistveno obljudeno ozemlje, tvori Vojvodina v tem oziru preko Save in Drave s slavonsko — hrvatskim nižavjem nepretrgano celoto. Seveda ni tu edinega vzroka iskati le v sorodnosti prirode. Važnejši je historični moment, kajti Sava in Drava tu nista nikdar tvorili važnejše politične meje. Gotovo pa ni slučaj, da se v Vojvodini v nasprotju z drugimi našimi pokrajinami ne nahaja sorazmerno največ Židov v njenem največjem mestu, temveč vprav v Novem Sadu, ki ima med vsemi vojvodinskimi mesti največ mestnega obeležja. Dasi šteje Vojvodina manj Židov kot Hrvatska-Slavonija, ima večji z Židi poseljeni teritorij, ker obsegajo okraji, ki z njimi niso naseljeni, komaj $\frac{1}{10}$ dežele.

Posebno stališče glede Židov pripada Bosni in Hercegovini (12.028 Židov ali $\frac{1}{6}$ vseh v državi). V nasprotju z drugimi pokrajinami

²⁾ Splitski almanah i adresar za godinu 1925, Split 1925, p. 52 s.

združuje tu največje mesto ne le relativno, ampak tudi absolutno največ Židov. Samo v Sarajevu živi 62% vseh bosansko-hercegovinskih Židov. Tu v geometričnem središču države je njih najjačja postojanka, odkoder so v širokem pasu — največjem v Bosni — preplavili deželo. Višegrad, Bugojno, Visoko, Kladanj, Tuzla in Zvornik, sami manjši kraji z večjo židovsko primesjo, obkrožajo to oazo, ki ji le malo manjka do nepretrgane zveze s slavonskim židovstvom. Kajti v Zenici in v okraju Žepče (zlasti v rudniških krajih Žepče, Zavidovič), v Tešanju in Doboju, okraju Gra-

dačcu in še v drugih okolnih tržiščih, povsod nahajamo večji ali manjši odstotek Židov. Tudi v severozahodnem delu Bosne blizu hrvatske meje so Židje raztreseni skoro po vseh količkaj večjih tržiščih, vendar tu večinoma niso naselili tudi dežele. Tako razpada glede njih tudi Bosna in Hercegovina v dva velika dela: v severo-vzhodni frikot, ki obsega porečje Sane in spodnje Une, Vrbasa, Bosne in Drine, ter v jugozahodni pas ponikalnic, porečja gornje Une in Jadranskega pritočja. Tam zgoraj so Židje poseljeni v vseh manjših tržiščih kot sicer nikjer drugje v naši državi ter na deželi osobito na rudnih in industrijskih tleh okoli Sarajeva in Žepč, tu sem pa sega nadaljevanje hrvatskega Krasa, v katerem Žid zopet izgine. Kot tam posamič v Sušaku in Splitu ob morju, se tudi tu poraja židovski živelj vsaj na dveh najugodnejših točkah: v Bihaću, ki združuje promet ob Gornji Uni ter ob Neretvi v hercegovinski metropoli. Ob morju pa se Žid v tretje pojavlja na končnem cilju glavne bosanske proge — v Dubrovniku.

Deloma drugačno je stališče Židov v Srbiji (11.731 Židov ali nad $\frac{1}{6}$ vseh v državi). Kot nikjer drugje se tu omejujejo le na mesta. Predvsem so naseljeni v vseh štirih največjih mestih s preko 20.000 preb.; tu živi $\frac{5}{6}$ v Srbiji stanujočih Židov. Skoro vsi ostali so raztreseni po nekaterih manjših krajih, jačje pa le v južni Srbiji. Edino okraj Posavina pri Beogradu šteje dobro tisočinko podeželnega židovskega prebivalstva. Ta izredna koncentracija Židov v srbskih mestih ima svoj glavni vzrok v razmerah pod turško oblastjo, dočim kaže naraščanje njih števila v južni Srbiji na bližino Soluna.

Tudi v Sloveniji so Židje naseljeni — in to prav neznatno — le v nekaterih večjih mestih: izjemo pa tvori Prekmurje, ki si je vsled sličnih političnih in socialnih razmer delilo Žide s soslednim Medjimurjem.

Geografsko razširjenost in relativno naseljenost Židov po naši državi nam tudi shematski prikazuje priložena kartica. Na njej so z raznimi črtami označena ozemlja podeželskih Židov, s signaturami njih relativna naseljenost v mestih z nad 10.000 in z enakimi manjšimi v mestih z manj kot 10.000 prebivalci. Nad polovica vseh Židov naseljuje naša največja mesta, nekako $\frac{1}{5}$ jih stanuje po ostalih manjših mestih, $\frac{1}{5}$ pa zopet odpade na deželo. Kartica nam tudi pove, da so židovske oaze raztresene širom cele države, da pa so sklenjeno na deželo prodrli skoro le v trikotu Prekmurje — Mostar — Vršac, ki predstavlja le $\frac{1}{5}$ celega državnega ozemlja.

Résumé. Les Juifs en Yougoslavie. — D'après la statistique officielle du 31 janvier 1921 il y a en Yougoslavie 64.159 Juifs. Ils habitent pour la plupart dans les villes les plus importantes, surtout à Sarajevo, où 7.458 Juifs forment 11,3% de la population. Ils se trouvent dans toutes les villes et à la campagne avant tout dans la Vojvodina, moins en Croatie-Slavonie, et encore moins en Bosnie et Herzégovine. En Serbie ils vivent exclusivement dans les villes les plus importantes, de même en Slovénie, mais là il y en a beaucoup moins, leur majorité dans le Prekmurje. La Crna gora, la Dalmatie et les régions du

Kras de la Croatie, de la Bosnie et de l'Herzégovine n'ont point de Juifs, à l'exception des ports adriatiques. Trois cinquièmes de tous les Juifs de l'État habitent dans les villes qui ont plus que 20.000 habitants, un cinquième dans des villes plus petites, un cinquième à la campagne. Un territoire compact de plus que 0'1% de population juive se trouve seulement dans le triangle entre le Prekmurje, Mostar et Vršac en Vojvodina et forme un cinquième du territoire de l'État.

POROČILA O EKSURZIJAH.

M. Salopek: Geološka ekskurzija u Dalmaciju. Naši universiteti nisu još uvijek dovoljno proželi činjenicom, da su geološke ekskurzije važan dio nastave u geologiji. Geološki institut ljubljanskoga univerziteta mogao je tek god. 1923. izvršiti prvu veću ekskurziju.¹⁾ U ferijama god. 1925. odobrilo je Ministarstvo Prosvjete naknadne kredite za ekskurzije, tako da se je koncem augusta ponovno i neočekivano pružila prilika, da ljubljanski geolozi napuste za dulje vrijeme institutsku prašinu i proučavaju geološke odnose iz otvorene knjige prirode.

U Dalmaciju vodio je naš put! Nije teško pogoditi zašto? Dalmacija je uz Sloveniju ponajbolje geološki proučena pokrajina naše države. Dalmacija je čuvena u geološkom svijetu po svojoj jednostavnoj geološkoj građi. Početnika geologa treba odvesti u teren, koji pokazuje proste, jednostavne odnose i razgaljenu krajinu.

Već je za nauku prerano umrli V. Uhlig, profesor geologije na bečkom sveučilištu, naglašivao u svojim predavanjima, da Dalmacija pokazuje neobično pravilnu tektonsku građu, pa da može da posluži kao školski primjer pravilnog boranja. Danas znamo, da to važi tek za neke krajeve Dalmacije.

Uz tektonsku građu zanimao nas je naročito i južni razvoj eocena, koji je u današnjoj Sloveniji ostao reduciran samo na male krpe fliša u okolici Planine.

28. VIII 1925. prispjesmo novom ličkom željeznicom u Šibenik. Već sam Šibenik s potopljenim ušćem rijeke Krke jedna je od najzanimljivijih geoloških tačaka Dalmacije. U samom sjeverozapadnom dijelu grada nađosmo malen izdanak glavnog numulitnog vapnenca, prepunog numulita, koji je ostao sačuvan na rudistnom vapnencu. Razgledasmo i luku, u kojoj se tovare znatne količine prominskog ugljena i drniškog boksa. Za vožnje u Skradin prođosmo, u poprečnoj dolini pred ulazom u Prokljansko jezero, upravo klasičnim profilom rudistnog vapnenca, eocena i krednog dolomita. Zaista školski primjer pravilnog boranja zemljine kore, koji je uz to savršeno otkriven. Na putu na slapove Krke treba naročito naglasiti lijep razvoj rudistnih vapnenaca, s dosta okamina. Kozinski slojevi su manje tipski razvijeni, u obliku gustih laporastih vapnenaca.

Na ekskurziji u Mandalinu mogli smo proučavati tipičan razvoj dalmatinskog paleogena: kozinskih slojeva, alveolinskog i numulitnog vapnenca, koji su svi upravo krcati okaminama. Geolog R. Schubert kao da je premalo svratio pažnju u svom geološkom vodiču kroz Dalmaciju na tu zanimljivu krajinu, kojoj nije tako lako naći premca.

Parobrod „Lovrijenac“ iskrcao nas je 30. VIII. na Hvaru. Sve što znamo o geologiji otoka Hvara zahvaljujemo u prvom redu njemačkom geologu U. Söhle-u.

¹⁾ M. Salopek: Osvrt na geološku ekskurziju u Bohinj i na Triglav. Gorjanočeva spomenica. Hrv. prirodoslovno društvo. Zagreb.